

Cyflwynwyd yr ymateb hwn i'r [Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg](#) ar gyfer yr ymchwiliad: [A oes gan blant a phobl ifanc anabl fynediad cyfartal at addysg a gofal plant?](#)

This response was submitted to the [Children, Young People and Education Committee](#) for the inquiry: [Do disabled children and young people have equal access to education and childcare?](#)

AEC 67

Ymateb gan: Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru

Response from: Undeb Cenedlaethol Athrawon Cymru

1. *I ba raddau y mae plant a dysgwyr yn gallu cael mynediad at bob rhan o ddarpariaeth gofal plant ac addysg ar hyn o bryd, gan gynnwys y ffordd y caiff y cwricwlwm ei addysgu yn ogystal â gweithgareddau allgyrsiol?*

Yn gyffredinol, gallwn ddweud fod y Ddeddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) wedi gwella'r sefyllfa o ran sicrhau cyfleoedd cyfartal a mynediad cyfartal i blant a dysgwyr anabl. Mae'r ffaith fod sylw'n cael ei roi i broblemau plant ynghynt, gan fod y Ddeddf yn cwmpasu pobl rhwng 0 a 25 oed, wedi hwyluso pethau.

Mae'r Cwricwlwm i Gymru yn rhoi pwyslais ar gynllunio 'plentyn-ganolog', felly mae hynny'n fanteisiol wrth gynllunio ar gyfer disgyblion anabl. Rydym yn ymwybodol, fodd bynnag, ei bod hi'n gallu bod yn heriol i blant anabl gael mynediad at glybiau ar ôl ysgol mewn rhai ardaloedd, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Mae disgyblion anabl yn ddibynnol ar gludiant penodol ac nid oes modd newid amserau tacsis ayb oni bai fod pawb yn y tacsî yn dymuno mynychu'r clwb. Fel arall, byddai rhieni yn gorfod casglu disgyblion a byddai hynny yn golygu teithio milltiroedd lawer yn achos rhai. Yn ogystal, mae unrhyw ddarpariaeth a gynigir y tu hwnt i oriau ysgol yn golygu oblygiadau ariannol i ysgolion, gan mai'r ysgol ac nid yr awdurdod lleol sy'n gorfod ariannu unrhyw 'addasiadau rhesymol' y mae'n rhaid eu gwneud ar gyfer gweithgareddau sy'n digwydd y tu hwnt i oriau ysgol.

2. *I ba raddau y mae plant a phobl ifanc wedi'u heithrio o agweddau penodol ar addysg neu ofal plant oherwydd eu hanabledd neu niwrowahaniaeth?*

Mae ysgolion yn gwneud popeth o fewn eu gallu i gynnwys disgyblion mewn gweithgareddau prif ffrwd. Mae rhai ysgolion wedi bod yn greadigol iawn yn y modd y maent wedi cynnwys disgyblion anabl yn y

gweithgareddau prif ffrwd hynny. Mewn rhai sefyllfaoedd, hyd yn oed, mae'r anabledd wedi ei ddefnyddio'n gyfle i gynnig cyfleoedd a dyfnhau dealltwriaeth o anableddau e.e. disgybl yn arwyddo (BSL) mewn cyngerdd ysgol. Rhaid nodi pryder, fodd bynnag, fod rhai plant a phobl ifanc anabl wedi eu hamddifadu o addysg cyfrwng Cymraeg oherwydd diffyg adnoddau neu fethiant i gynnig darpariaeth benodol drwy gyfrwng y Gymraeg.

- 3. I ba raddau y mae teuluoedd a phlant yn teimlo bod gwahaniaethu uniongyrchol, gwahaniaethu anuniongyrchol neu wahaniaethu yn seiliedig ar anabledd wedi effeithio arnynt?*

Mae'r her o ofalu am blant ag anabledd yn ei gwneud hi'n anodd i rieni fynd i chwilio am y cyfleoedd sydd ar gael iddynt. Po ddwysaf yr anabledd, po anoddaf yw hyn. Mae'n rhaid cydnabod fod y geiriau 'addasiadau rhesymol' wedi gwneud gwahaniaeth ac wedi sicrhau bod pethau wedi gwella i blant a phobl ifanc ag anabledd, eto mae'r geiriad 'addasiadau rhesymol' yn oddrychol iawn ac yn agored i gael ei ddiffinio mewn ffyrdd gwahanol. Efen arall sydd wedi cyfrannu at wella'r sefyllfa yw'r ffaith fod rhieni a phlant bellach yn teimlo eu bod yn rhan o'r broses o lunio CDU ac o sicrhau bod yna ddarpariaeth briodol ar eu cyfer.

- 4. Effaith unrhyw ddiffyg mynediad neu fynediad cyfyngedig ar iechyd meddwl a llesiant plentyn neu berson ifanc, yn ogystal ag ar ganlyniadau addysgol.*

Mae tystiolaeth bod diffyg cyfleoedd yn gallu effeithio ar iechyd meddwl rhai unigolion anabl, yn enwedig pobl ifanc sydd o oedran ysgol uwchradd. Maent yn teimlo'n rhwystredig na allant gymdeithasu fel eu cyfoedion, gan nad ydynt yn gallu mynd i lefydd yn annibynnol ac mae cymdeithasu gyda chyfoedion mor bwysig i bobl ifanc yr oedran hwn. Gall y problemau hyn arwain at broblemau ar y cyfryngau cymdeithasol. Mae 'cymdeithasu' ac ymwneud â'i gilydd ar y cyfryngau cymdeithasol yn gallu peri problemau i bobl ifanc anabl, gan fod rhai ohonynt yn ei chael hi'n anodd iawn gwahaniaethu rhwng ffaith a ffantasi.

- 5. Y rhwystrau sy'n atal ysgolion a darparwyr gofal plant rhag cynnig darpariaeth hygyrch.*

Mae yna amrywiaeth o rwystrau sy'n atal ysgolion a darparwyr gofal plant rhag cynnig darpariaeth hygyrch. Yn eu plith mae'r canlynol:

- Mae bod yn fwy cynhwysol yn cymryd amser – mae angen amser i gwblhau asesiadau risg a sicrhau staffio a chefnogaeth addas.
- Diffyg cyllid.
- Weithiau mae'n anodd dod o hyd i ymgeiswyr addas, y bobl â'r arbenigedd angenrheidiol. Gall recriwtio a chadw fod yn broblem. Mae'r cyflogau yn aml yn isel.
- Mae cynnig cymorth cynnar yn bwysig – mae hyn yn haws mewn ysgolion gydol oed ac yn enwedig pan fo ysgol feithrin yn yr un adeilad.
- Cymorth ariannol ddim yn dilyn y disgybl o'r meithrin i'r ysgol e.e gwybodaeth a dderbyniwyd oddi wrth CADY mewn un ALL:

Mae plant yn gallu dechrau yn y Cylch Meithrin y diwrnod mae'n nhw'n dathlu eu penblwydd yn ddwy. Os ydyn nhw'n byw yn ardal Dechrau'n Deg mae'r cynllun yma yn gallu talu am 'ddwylo ychwanegol' ar gyfer plant sydd ag anghenion.

Mae'r plant yn dechrau gyda ni yn y dosbarth Meithrin y tymor ar ôl iddynt ddathlu eu penblwydd yn dair oed, nid yw'r ddarpariaeth 'dwylo ychwanegol' yn trosglwyddo i'r ysgol.

Yn y Cylch mae plentyn yn derbyn CDU/IDP sy'n nodi bod angen 'dwylo ychwanegol' (sef cymorth 1:1) fodd bynnag nid yw'r cymorth hynny yn cael ei drosglwyddo i'r ysgol, mae hyn yn ein gosod ni fel ysgol mewn lle bregus gan nad oes modd i ni gwrdd â'r deilliannau o fewn y CDU/IDP sydd yn torri'r cytundeb cyfreithiol.

- Natur adeiladau rhai ysgolion yn gallu bod yn heriol.
- Pan fo'r dalgylch yn eang ar gyfer gweithgareddau allgyrsiol, weithiau mae'r niferoedd yn rhy isel (oherwydd problemau cludiant) sy'n golygu nad yw'r gweithgareddau'n cael eu cynnal
- Ysgolion yn nodi eu bod yn gorfod rhannu gwybodaeth am weithgareddau ar ran eraill ac mae hyn yn gallu bod yn dreth ar amser
- Diffyg hyfforddiant digonol i staff – mae anabledau mor amrywiol
- Gwaith papur yn cynyddu llwyth gwaith athrawon – mae eu hamser yn cael ei lyncu gan y gofynion biwrocraidd ac yn eu rhwystro rhag canolbwyntio ar ddarparu ymyriadau cynnar i blant.

6. *I ba raddau yr ymgynghorir â phlant anabl a phlant niwrowahanol a'u teuluoedd am y dewisiadau addysg neu ofal plant sydd ar gael iddynt, ac i ba raddau y maent yn cael eu hysbysu ynghylch y dewisiadau hynny?*

Ar y cyfan, ymgynghorir â phlant anabl a phlant niwrowahanol a'u teuluoedd am y dewisiadau addysg neu ofal plant sydd ar gael iddynt. Tybed, fodd bynnag, a yw eu hawl i ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg yn cael ei wneud yn ddigon eglur i'r plant a'u teuluoedd? A yw pawb yn ymwybodol o'r hawl i gael darpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg?

7. *A yw rhieni plant anabl a phlant niwrowahanol, a'r plant eu hunain, yn cael gwybodaeth a chymorth effeithiol gan awdurdodau lleol ac ysgolion?*

Ymddengys fod tipyn o amrywiaeth o ran y ddarpariaeth o awdurdod lleol i awdurdod lleol ac rydym yn awyddus i weld mwy o gysondeb yn hyn o beth. Nododd rhai athrawon hefyd nad ydynt yn teimlo eu bod yn cael hyfforddiant arbenigol digonol. Mae'r ystod o anabledd yn eang iawn ac mae angen hyfforddiant 'arbenigol' iawn ar gyfer rhai unigolion.

8. *A oes gan blant anabl a niwrowahanol, a rhieni'r plant hyn, yr un lefel o ddewis â phlant a rhieni eraill, a pha faterion sy'n effeithio ar y dewis sydd ar gael o ran ysgolion neu ofal plant?*

Wrth edrych ar y Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (CSCA), daw'n gwbl glir nad yw plant anabl a niwrowahanol a rhieni'r plant hynny sy'n dymuno derbyn eu haddysg drwy gyfrwng y Gymraeg yn wynebu'r un lefel o ddewis â phlant a rhieni eraill. Ymysg y problemau real iawn sy'n wynebu plant anabl a rhieni plant anabl sy'n dymuno cael addysg drwy gyfrwng y Gymraeg, mae prinder gweithlu cyfrwng Cymraeg, prinder adnoddau, diffyg asesiadau drwy gyfrwng y Gymraeg a diffyg cysondeb mewn trefniadau cydweithio rhanbarthol. O ran egwyddor, dylid cymryd 'pob cam rhesymol' i gynnig darpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'r egwyddor y tu cefn i 'pob cam rhesymol' yn agored i ddehongliad ac yn fater goddrychol iawn. Er mwyn sicrhau yr un lefel o ddewis drwy gyfrwng y Gymraeg a'r Saesneg, oni ddylid gosod 'dyletswydd absoliwt' i ddarparu'n ddwyieithog, gyda'r Gymraeg a'r Saesneg yn cael eu trin ar yr un lefel? Dylid cofio am Erthygl 30 Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn, sy'n nodi bod gan blant yr hawl i ddewis iaith.

Yn y Gwladwriaethau hynny lle mae lleiafrifoedd ethnig, crefyddol neu ieithyddol neu bersonau o darddiad brodorol yn bodoli, rhaid peidio â gwrthod hawl i blentyn sy'n perthyn i'r lleiafrif hwnnw, neu sy'n frodor, i fwynhau mewn cymuned ag aelodau eraill o'i grŵp, ei ddiwylliant ei hun, i broffesu ac arfer ei grefydd ei hun, neu i ddefnyddio ei iaith ei hun.

Mae nifer o'r ALI yn nodi yn y CSCA nad oes ganddynt ddigon o staff cyfrwng Cymraeg sy'n gallu darparu ADY. Darllenir hefyd am ddisgyblion ag ADY yn gadael addysg cyfrwng Cymraeg am nad oes adnoddau cyfrwng Cymraeg addas i gefnogi amrywiaeth o anghenion – mewn un awdurdod lleol cyfeirir at bum disgybl yn ystod y tair blynedd ddiwethaf yn gadael addysg cyfrwng Cymraeg i gael mynediad i ddarpariaeth dosbarth cynnal dysgu arbenigol. Mae angen mynd i'r afael â materion o'r fath, er mwyn sicrhau tegwch a chyfle cyfartal i bob unigolyn.

9. *I ba raddau y mae'r ddarpariaeth ar gyfer plant sydd â gwahanol fathau o anabledau yn ddigonol?*

Mae cyfeiriadau penodol yn y CSCA at fethu recriwtio staff i feysydd fel nam ar y synhwyr a lleferydd ac iaith. Nodir hefyd nad oes canolfannau adnoddau arbenigol ynghlwm wrth ysgolion Cymraeg mewn rhai awdurdodau lleol.

Trist yw darllen nad oes cydraddoldeb yn bodoli ar hyn o bryd ac nad oes gweithwyr proffesiynol arbenigol sy'n rhugl eu Cymraeg ar gael ar gyfer pob sefyllfa. Rydym yn deall yr her sy'n bodoli o ran recriwtio, ond eto'n teimlo'n gryf mai hawl sylfaenol ein plant a'n pobl ifanc anabl yw cael yr un lefel o ddarpariaeth â'u cymheiriaid sy'n dewis addysg drwy gyfrwng y Saesneg. Mae nifer o awdurdodau lleol yn nodi fod y galw am ddarpariaeth ADY drwy gyfrwng y Gymraeg yn isel, ond y rheswm dros hyn mewn nifer o achosion yw fod rhieni/gofalwyr plant sydd ag anghenion ADY cymhleth yn fwy tebygol o ddanfôn eu plant i ysgol gynradd cyfrwng Saesneg yn sgil y diffyg darpariaeth cyfrwng Cymraeg arbenigol o fewn yr awdurdod lleol. Teimlwn yn gryf y dylid dileu'r anghyfiawnder sylfaenol sy'n bodoli o fewn y system ADY bresennol. Ni ddylai sefyllfa fodoli lle mae disgyblion cyfrwng Cymraeg yn derbyn cefnogaeth drwy gyfrwng y Saesneg, gan nad oes cefnogaeth Gymraeg ar gael neu sefyllfa lle nad yw disgyblion yn derbyn y gefnogaeth y mae arnynt ei hangen yn llawn drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'n bwysig ein bod yn sicrhau bod y plant a'r pobl ifanc a'u rhieni yn cael y gefnogaeth yn y Gymraeg a hynny heb orfod brwydro amdani.

Hydref 2023